

Digitaalinen aika vie tieteen tekemisen kohti uudenlaista avoimuutta

14.5.2013 Tekijä Jyväskylän yliopiston kirjasto

1660-luvulla perustettujen ensimmäisten tieteellisten lehtien tarkoituksena oli toimia tieteellisen keskustelun foorumina ja uusien tutkimustulosten jakelukanavana. Tieteen julkisuusperiaate koski ennen kaikkea tutkimustuloksia. Kriittinen keskustelu on edelleen tänä päivänä uuden tiedon ja tieteenalojen edistyvyyden edellytys. Paljon puhuttu digitaalinen aika on tuonut tieteen julkisuuteen myös uusia ulottuvuuksia, joita ei vielä muutama vuosikymmen sitten osattu mieltää tutkijan arkipäivään liittyviksi toiminnoiksi.

Tieteen julkisuuteen liittyvien muutosten taustalla ovat usein taloudelliset vaikuttimet, mutta yhtä lailla tiedon ja tutkimusaineistojen aikaisempaa parempaa saavutettavuutta on perusteltu kriittisen keskustelun edellytysten parantamisella, kun tutkimustulosten lisäksi myös tutkimusaineistot tulevat tutkijakunnan tarkasteltavaksi.

On ajateltu myös, että tiedon parantunut julkisuus toisi laajempaa ja mahdollisesti myös arvokkaampaa aineistoa yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi. Edelleen tieteen julkisuuden uudenlaista avoimuuspolitiikkaa on perusteltu sillä, että se ruokkii 2000-luvun yhteiskunnan innovaatio-, koulutus- ja osaamistarpeita. 2000-luvun alussa otettiin jo tärkeitä askeleita kohti **avoimen tiedejulkaisemisen** aikakautta ja 2010-luvun alussa huomion kohteena ovat **sähköiset tietoaineistot**.

Kansainvälisten kustantajien hallitsemaan tiedejulkaisemiseen liittyvät tunnetut ongelmat ovat saaneet tieteen tekijät itse aktivoitumaan ja ottamaan tiedejulkaisemisen uudelleen omaan haltuunsa muun muassa Open Access –liikkeen avulla ja palauttamalla vertaisarvioinnin sen alkuperäiseen merkitykseensä. Tieteen julkisuuteen kuuluvat jo nyt avoimet tutkimusaineistot- ja arkistot, tutkimusrekisterit ja niitä täydentävät tutkijaprofiilipalvelut. Näistä teemoista puhtiin Jyväskylässä 12.4.2013 järjestetyssä Tieteen julkisuus –seminaarissa.

Julkaisufoorumi, Open Access ja kirjaston lehtihankinta

Jyväskylän yliopiston strategisen linjauksen mukaan erityisesti ihmistieteiden alojen tutkijoita ohjataan julkaisemaan tieteenalojen arvostetuimpiin lehtiin. Samanaikaisesti yliopisto edellyttää rinnakkaista Open Access julkaisemisesta, jos se suinkin on mahdollista. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisukoordinaattori [Pekka Olsbo](#) pohdiskeli esityksessään sitä, millaisia ristiriitoja yliopiston ja opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisutoimintaa koskevat linjaukset sisältävät. Olsbo tarkasteli nimenomaan Julkaisufoorumin tasoluokituksen mahdollisia vaikutuksia Open Access – julkaisemiseen. Olsbon johtopäätös oli, että Julkaisufoorumi julkaisutoiminnan ohjauksellisenä elementtinä ei tue tieteen avoimuutta korostavaa tiedepoliittikkaa. Olsbo esityksessä avoin tiede, Julkaisufoorumi ja maailman yliopistojen ranking-listaukset näyttävät varsin ristiriitaisina tiedepoliittisina ilmiöinä.

Avoin tiede, Julkaisufoorumi ja maailman yliopistojen ranking-listaukset näyttävät varsin ristiriitaisina tiedepoliittisina ilmiöinä.

Kirjaston hankintatoimiston päällikkö [Ulla Pesola](#) nosti esille Julkaisufoorumin vaikutuksen tutkijoiden mahdollisesti heikosti tiedostamaan asiaan eli lehtiluokituksen merkityksen lehtihankinnan kannalta. Pesolan mukaan Julkaisufoorumi on yksi keskeinen kriteeri. Samalla hän muistutti, että tiedeyhteisön tarpeet menevät kuitenkin Julkaisufoorumin tasoluokitusten edelle.

Tutkimuksen avoimet tietoaaineistot ja kansallinen julkaisuportaali

Avoimen tiedejulkaisemisen toteuttaminen ja tutkimustulosten saavutettavuuden varmistaminen edellyttää yhteisen tahtotilan ohella teknistä valmiutta tutkimusdatan ja siihen liittyvän metadatan hallinnointia. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee tiedon saavutettavuutta mahdollistavia hankkeita monella tapaa. Opetusneuvos [Juha Haataja](#) avasi esitelmässään sitä, millaisia erilaisia osa-alueita ja toimijoita nimenomaan tutkimusaineistojen pitkäaikaissäilytykseen liittyy. Tieteenalojen ja tutkijoiden kesken on paljon erilaisia näkemyksiä siitä, mitä aineistojen pitkäaikaissäilytyksellä ymmärretään ja siitä, millaisia aineistoja tällainen politiikka voisi koskea. Asian edistämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi eri yliopistoissa järjestetään työpajoja ja keskustelutilaisuuksia, joissa eri tieteenalan edustavat pääsevät kertomaan omista kokemuksistaan ja näkemyksistään. Tällainen tilaisuus järjestetään myös [Jyväskylässä](#) toukokuun lopulla.

Yliopiston tietohallintopäällikkö [Antti Auer](#) jatkoi tietoaaineistojen avoimuuden merkityksen pohdiskelua kysymällä:

Pitäisikö tutkimusaineistojen olla lähtökohtaisesti julkaistuna niin, että tutkimuksen tulokset ovat verifioitavissa ja menetelmät auditoitavissa?

Auer pohdiskeli esityksessään perinteisen julkaisukulttuurin muutosta, missä julkaiseminen ei enää välttämättä tarkoita vain julkaisua, vaan tulosten esittämistä tai toistamista suoraan aineistosta.

Kansalliskirjaston tietojärjestelmäasiantuntija [Jyrki Ilva](#) esitteli vielä kevään aikana julkaistavan kansallisen [julkaisuportaalin](#) merkitystä tieteen avoimuuden ja julkisuuden näkökulmasta.

Portaalin tarkoituksena on tarjota tavalliselle käyttäjälle aikaisempaa yksityiskohtaisempaa tietoa yliopistojen julkaisutoiminnasta ja yksittäisestä julkaisusta. Portaali avaa CSC:n ylläpitämää [Vipunen-raportointiportaalia](#) (<http://vipunen.csc.fi/>), joka on aikaisemmin tarjonnut lähinnä tutkimushallinnon tarvitsemat tilastolliset analyysiaineistot. Olennaista on, että portaali kokoaa aikaisemmin hajallaan olleet suomalaisten yliopistojen henkilökunnan kaikki julkaisutiedot yhteen käyttöliittymään.

Kenelle kuuluvat julkaisutoiminnan ansiot?

Seminaarin viimeisessä sessiossa käsiteltiin julkaisuprosessiin olennaisena osana kuuluvaa vertaisarviointi –kysymystä ja tutkijan identiteetin varmistamista. Kehityspäällikkö [Nina Pekkala](#) esitteli taustoja ja tarvetta, miksi Peerage of Science –toiminta käynnistettiin ja miten prosessi käytännössä toimii. Peerage of Science –malli on maailmalla laajaa huomiota herättänyt hanke, jossa vertaisarviointi osana julkaisuprosessia siirtyy pois kustantajien nykyisten julkaisuvolyymien kannalta usein aivan liian hitaasta ja monesti myös laadultaan epätasaisesta toiminnasta tiedeyhteisön itse hallitsemaksi prosessiksi. Automatisoidun prosessin tarkoituksena on korjata kustantajien hallinnoimaan vertaisarviointiin syöpyneet vääristymät ja tuottaa myös varsinaiselle vertaisarvioijalle hyötyä tekemästään työstä.

Automatisoidun prosessin tarkoituksena on korjata kustantajien hallinnoimaan vertaisarviointiin syöpyneet vääristymät.

Globalisoituva tutkimustoiminta ja tutkimuseettisesti epäilyttäviä piirteitä aikaansaava kilpailu paikasta tieteen parrasvaloissa ovat osasyitä siihen, miksi tutkijan identifioiminen on tullut entistä tärkeämmäksi. Tutkijan tunnustaminen ja julkaisujen liittäminen juuri hänen ansioihinsa on tärkeää luonnollisesti tutkijan itsensä, mutta tiedeyhteisön eettisesti laadukkaan toiminnan kannalta. Myös tutkimushallinto tarvitsee tarkkoja tietoja oman organisaationsa tutkimustoiminnan laajuudesta ja laadusta. Informaatikko [Marja Kokko](#) esitteli hankkeita, joilla pyritään ratkaisemaan muun muassa samannimisyydestä ja nimenmuutoksesta johtuvat tunnistamisongelmat.

Marja Kokko